

Галина Райбедюк

ORCID 0000-0001-8984-5496

кандидат філологічних наук, професор,

докторантка кафедри української літератури

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ЯЗИЧНИЦЬКИЙ СВІТ УКРАЇНЦІВ У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ОГІЄНКА ТА В ПОЕЗІЇ ІРИНИ КАЛИНЕЦЬ: ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У пропонованій статті досліджуємо шляхи кризьчасової комунікації авторських свідомостей науковця-богослова Івана Огієнка та письменниці-дисидентки Ірини Калинець, з'ясовуємо перетини їх рефлексій дохристиянського буття українського народу, характеризуємо типологію транспонування язичницького світу та фольклорно-міфологічного наративу на рівень історико-народознавчої концепції митрополита і художньо-естетичної парадигми поетки. В означеному контексті аналізуємо індивідуальні художні версії традиційних флористичних та астральних образів-символів Ірини Калинець, сфокусованих у смислому полі Огієнкової історико-релігійної монографії «Дохристиянські вірування українського народу».

Ключові слова: діалог, концепція, ментальність, анімістичний світогляд, язичництво, дохристиянська етика, природопоклоніння, художня образність, культура, міфологія.

Постановка проблеми. У сучасній гуманітаристиці з огляду на глобалізаційні процеси в усіх сферах життя, культури в тім числі, персональні наукові моноstudії її репрезентантів, вочевидь, поступаються «бінарним і поліперсональним зіставленням, особливо якщо вони попереджені відповідною теорією чи принаймні гіпотетичними міркуваннями» [11, с.7]. «Ключ типологічного» (Л. Новиченко), навіть внутрішня полеміка, певна контроверсійність, поза сумнівом, відчутно увиразнюють, насамперед, профіль «людей з біографією» (Ю. Лотман). У кожному разі «зіставний підхід, заснований на виявленні різноманітних співвідношень між літературними явищами, має універсальний, практично необмежений обсяг експериментального матеріалу – він не мусить дотримуватися ані часової послідовності літературних явищ, ані причиново-наслідкових зв'язків. В основі зіставних методик лежить зацікавлення літературними збігами (аналогіями) і розбіжностями (контрастами)» [1, с.114].

У багатьох випадках атрибути авторської свідомості (рефлексія, зображення, вираження) функціонують у текстах латентно як історична, релігійна, культурологічна парадигма, що й характеризує кризьчасову комунікацію двох пасіонаріїв українського народу – науковця-богослова Івана Огієнка та письменниці-дисидентки Ірини Калинець. Розгляд їхнього багатогранного доробку в типологічних зіставленнях і діалогічних стосунках, безперечно, зумовлений сучасними тенденціями літературознавства.

Однак такий підхід до осмислення та оцінки місця й ролі цих визначних постатей у національній історії та культурі обумовлений не стільки локальними проблемами чи ситуативними контекстами, скільки психологічними особливостями авторської свідомості, що зазвичай виступає «дійсним джерелом творчого акту» (М. Кодак), спорідненістю духовного світу, подібністю рефлексування національної ідеї в багатьох сферах життєдіяльності, що частково розглянута в нашій попередній статті «Націософські ідеї Івана Огієнка в науково-художньому дискурсі Ірини Калинець» [19].

Актуальність дослідження. Праця Івана Огієнка, поряд із дослідженнями М. Костомарова, М. Максимовича, І. Нечуя-Левицького, дає можливість «зрозуміти, витлумачити мову предків і краще збагнути самих себе» [15, с.264]. Власне, такою настановою керувався митрополит, пишучи свою народознавчу розвідку. В передмові він, зокрема, зазначає: «Сучасної духової культури українського народу належно й глибоко ніхто не зрозуміє, коли він не знає його вірувань дохристиянських [...] без належного знання дохристиянських вірувань годі зрозуміти Історію української культури та літератури, як давньої, так і нової, бо вона завжди оперує з народними віруваннями, переказами, піснями й т. ін., – взагалі з так званим «етнографічним матеріалом», що в значній своїй мірі склався ще за дохристиянських часів» [5, с.9]. Подібний ракурс «духовної етнографії» (В. Личковах) визначив у своїй основі структурування художніх творів тих письменників, котрі, подібно до Івана Огієнка, виводили духовний світ українства з його дохристиянських джерел.

Саме до такого типу митців слова належить Ірина Калинець, художній світ поезії якої обертається довкола мотиву, що його М. Ільницький корелює із синтезом «язичницького біосу і християнського етосу як основи українського світосприйняття» [7, с.237]. Йдеться, вочевидь, про художню реалізацію поетесою апологетизованого митрополитом поклоніння природі, низки його ідей та універсальних символів національної культури щодо органічної єдності всього живого на землі, де людина є невіддільною частиною природи. Означеним питанням автор «Дохристиянських вірувань українського народу» відводив особнє місце з огляду на пантеїстичний світогляд українців-язичників і синкретичне світовідчуття українців-християн. Відтак окреслені типологічні підходи до інтерпретації віршового доробку Ірини Калинець можуть внести суттєві доповнення й корективи («у небагатою літературознавчому досьє» на її поезію [16, с.7]. Адже вона «своєю суспільно-політичною, науковою і культуророзбудовною діяльністю як поетку саму себе наче заслоняла. Про її поезію, – зауважує в післяслові до збірки «Шлюб з полином Т. Салига, – певною мірою такі із цих причин, пишуть значно менше» [21, с.219]. Актуальність заявленої у статті наукової проблеми пов'язана також із загальними методологічними завданнями українського літературознавства ХХІ віку, що передбачають, за словами В. Погребенника, «реконструкцію національної української культури», «косягнення її повнішої й науково-об'єктивної презентації як багатокультурної, представленої у [...] розмаїтті шляхів і новітніх форм «олітературнення» фольклорних джерел» [18, с.51].

Спорідненість поглядів на питання синкретичного світогляду та ментальності українства, його двоєвір'я та пов'язаного з ним природопокло-

ніння зумовила типологію інтегрального сенсу декларованих і митрополитом, і поеткою концептів дохристиянської етики, міфології та культури українського народу. Означений типологічний ракурс і зумовив тему пропонуваної статті, **метою** якої визначила інтерпретація художньої творчості Ірини Калинець у руслі стрижневих ідей та змістових концептів праці «Дохристиянські вірування українського народу» Івана Огієнка. Відтак **об'єктом** дослідження виступає лірика поетки. **Предметний** інтерес вивчення зосереджено на її індивідуальних художніх версіях фольклорно-міфологічних образів-символів, сфокусованих у смислового полі історико-релігійної монографії митрополита.

Виклад основного матеріалу. Життєтекст Ірини Калинець відображає знакові внутрішньолітературні та довоколалітературні процеси, що суттєво впливали на творчість письменників у радянський і пострадянський періоди суспільного й культурного поступу. Її художня та науково-публіцистична спадщина зібрана під один дах восьмикишечка й додатково тому «Метелики над могилою», упорядкована Ігорем Калининцем і оприлюднена львівським видавництвом «СПОЛОМ» упродовж 2012-2015 років. У пору «українського безчасся» (І. Дзюба) 1970-х років, як і вся генерація її однодумців-дисидентів, Ірина Калинець виступила літературним і морально-етичним гарантом національної ідеї та загальнолюдських цінностей, категорично не прийнявши соцреалізмівського канону в художній творчості. Її поезія, що виразно суперечила усталеним філософським, етичним та естетичним кодам офіційного соціуму пори «політичних заморозків», скеровувалась завперш на самовираження митця – його творчу, особистісну, громадянську, національну ідентичність. Тому вже на перших порах уходження до літературного процесу поява віршів львівської шістдесятниці Ірини Стасів дістала радше політичну, аніж літературознавчу оцінку. Так, незважаючи на позитивну рецензію В. Підпалого на її збірку «Троїсті музики» (1968) [17, с.330], книга була «розсіпана». Статус дисидентки автоматично позбавляв поетку офіційного права бути за радянського часу оприлюдненою, видрукованою, осмисленою й належно оціненою. І лише в 1995 році у видавництві отців-василіан «Місіонер» (Жовква) побачила світ збірка, що має «дуже промовисту» (М. Ільницький) назву – «Шлюб із полином». Ця назва, безумовно, символічна, адже авторка-бранка «жила ненастанно в полоні долину. Їй вдосталь довелося зазнати на своєму віку переслідувань, підступів, зрад» [3, с.364]. Біографічні реалії визначили глибинні смисли творчості дисидентки.

Окреслюючи мотивний спектр поезії Ірини Калинець, П. Шкраб'юк виводить на перший план «наші традиції, поганство й християнські цінності, долю України, убоління за друзів» [26, с.203]. Проте це, так би мовити, тільки зовнішні абриса її авторського тексту. Ословлені тут почуття й емоції, за словами М. Осадчого, «передзвонюються всіма звуками своїх проявів, нюанси настроїв тотожно відлунуються в природі» [16, с.9]. Наскрізні мотиви лірики поетки корелюють із природопоклонінням, що постулює стрижневу ідею народознавчої концепції Огієнка. Розуміння єдності всього сущого на землі, де людина є рівноправною та рівноцінною частиною природи (дерева, квіти, трави), задекларовано уже в пер-

пій збірці «Лісовий Никифор» (1965). Її реальний персонаж-наратор – відомий у мистецьких колах народний маляр-примітивіст, репрезентант багатой лемківської культури Никифор Дровняк «в одежі жебрачій / іде між дерева як між люди / милостиню клянчити / і приносить мені кални на мисто / осики гілку / очеретяну соплку / і дубового листу... / А потім закутавши ноги в солому / ліпить собі дідугана – клена / вербу зелену і сонну / фантастичного бога зелені / і сам він як бог» [10, с.14]. Цитовані рядки відсилають реципієнта до Огієнкової праці, в якій уміщено структурну частину «Деревопоклонство» (розділ «Рослинний світ») і де зустрічаються персонажі лірики поетки, зокрема, «очоловічені» дерева, а також лісовик (полісун) – «господар дерев, господар лісу» [5, с.57].

У художньому світі Ірини Калинець, як і в народознавчій концепції мітрополита, всі дерева живі; вони наділені магічною силою, символізують людські риси й природні явища. Автор монографії приділяє багато уваги переказам та літературним творам українських письменників класичної доби (Т. Шевченка, Б. Грінченка, Лесі Українки) про такі дерева, як тополя, дуб, калина, верба, липа й ін., які «почиталися» нашими предками як «священні» й супроводжували численні ритуали дохристиянської етики. Їх відгомони рельєфно прочитуються і в індивідуальних художніх версіях Ірини Калинець. «Вказівками на стародавнє шанування дерева, – зазначає богослов, – в нас позосталися й такі обрядові речі, як весільне вільце, купальське деревце, биття вербою у Вербну суботу і т. ін.» [5, с.52]. Культ деревопоклоніння («Через дерево стану / сама собою...») [10, с.98] виступає знаком поєднання язичницьких і християнських основ народного світогляду й у поезії Ірини Калинець: «На Паску прийшов Лісовик / з коржем берестяним / і писанками горобиними...» [10, с.15]. Переосмислюючи символіку дерев, як і всього рослинного світу, вона, водночас, розширює спектр їх семантичних значень та асоціацій. Віталістична позиція та діяльні імперативи ліричної героїні, як, власне, й самої мисткині, передається через символіку дерева: «Ти не стій, не чекай! / Поки дерево всохне...» [10, с.75]. У її віршах вчуваються алюзії на драматичну українську реальність, у якій «чорнооко палахтять дерева» [10, с.57] й де «лісовикова ліщина припадає порохом, / а він слези старечі стирає з обличчя» [10, с.14]. В цьому «напівреальному, напівдомисленому світі поетки вимальовується фантасармонія далеко не гармонійного, не ідеального суспільного буття загалом і України зокрема» [16, с.8].

Ірина Калинець ґрунтує художньо-образний потенціал своєї творчості на системі стійких асоціацій, пов'язаних із різними земами, що сягають дохристиянських вірувань українського народу, детально описаних у згаданій вище історико-релігійній праці Івана Огієнка. В цьому плані її лірика типологічно близька до поезії Ігоря Калинця, зокрема, до його циклу «Зільник» (збірка «Тринадцять алогій»), в якому асоціативні ланки флористичної образності розгортаються у різні сфери – від морально-побутової до історичної, а в оригінальних метафоризаціях («Сон-зілля», «Татарник», «Плакун-Трава», «Троянда», «Катран», «Барвінок») зінтегровано «елементи ритуального дійства язичницьких часів, народні повір'я, мистецькі асоціації, історичні алюзії тощо» [6, с.133]. Из-під пера поетки, як і Ігоря Калинця, народжуються образи-асоціації, побудовані на ґрун-

ті глибоко національної символіки. В ієрархії фольклорно-міфологічних образів флористичного ряду в її ліриці на особливий статус претендує образ *полину*. Його роль у загальній художньо-естетичній концепції Ірини Калинець є визначальною, саме ж слово «полин», за спостереженнями М. Ільницького, й «справді ключове [...] Цей символ супроводжує нашу історію та культуру, починаючи від легенди про євшан-зілля» [7, с.237]. Іван Огієнко також виокремлює з-посеред «чудодійних та помічних» зел, віддавна шанованих українцями, саме євшан-зілля, що «зцілює від винародовлення» [5, с.58]. Це і «хронос, товща часу, символ вічної любові до Батьківщини, символ її незнищенності» [24].

В умовах чергової для українства «ночі бездержавності» (Є. Маланюк) Ірина Калинець не випадково вводить до сюжетики багатьох творів розмаїтий спектр образів символічного ряду з ключовим словом «полин» (його інваріант «євшан»), що увиразнюють основи її етики й естетики, сутність національної ідентичності, громадянської позиції. А після заслання вона обирає для самвидавського журналу назву «Євшан-зілля», символіка якої була нав'язана відомою легендою про траву євшан, запах якої пробуджує пам'ять людини щодо її родового коріння й притупленого почуття власної гідності. Психологи вважають, що етнічні символи у мистецькому творі є свідченням того, що «поет або художник ідентифікований зі своїм етносом» [14, с.173]. У багатьох віршах Ірина Калинець саме крізь образи полину та євшану озвучено самототожність поетки, невіддільну від долі українського народу: «*терпка краплинка мого болю / в полин вілється степовий*» [10, с.184]; «*Я єсмь євшан і суть моя гірка. / Скорботно злились в ній минуле і прийдешиє, / настоєне на крові і віках*» [10, с.58]; «*Я єсмь євшан. Полин на ваші душі, / останній пагінець, / та не остання кров, / що поїть соками нутро землі моєї*» [10, с.58]. Естетичну зарядженість тексту формує застаріла лексика, що бере на себе основне семантичне, стильове й експресивне навантаження. Частотні ж займенники втрачають у загальній ідейно-тематичній парадигмі вірша суто граматичне значення, набуваючи смислового наповнення як частини україноцентричного авторського «Я».

Загальна ідея, що її передають слова-символи *полин/євшан* у творчості Ірини Калинець, має яскраво виражену національну окрасу, надто коли йдеться про історіософський контекст. Втрата основного смислового навантаження символу євшан-зілля, потрактованого Іваном Огієнком як «зцілення від винародовлення», асоціюється в духовному просторі лірики поетки з поразками, спричиненими національною «амнезією»: «*Вже не євшан – сиза хіть / заколисалась степами*» [10, с.102]; «*Шуміла дивно ковила / і в янув байдуже євшан*» [10, с.143]. Символ полину та його тюркської назви «євшан» у межах асоціації із гірким присмаком використовується Іриною Калинець для ефективності оксиморону, що в її ліриці, як і у віршах Василя Стуса («*трунок і трутизна*») формує смислове поле амбівалентного образу Батьківщини: «*І Україна – мій полин*» [10, с.106]. У статті «*Чужинецька легенда, що стала рідною...*» вона обґрунтовує свій вибір щодо концептуальності символу євшан-зілля для особистого й національного самовираження: «*Чому саме полинові судилося навертати людську душу і розум до священної, обітованої, рідної землі? Не оспіваній за кра-*

су з давніх-давен дикій рожі, не романтичній калині, навіть не сонцеликому соняшникові, а саме полинові – євшан-зілля? Мабуть, лише душевні страждання, гіркота життя навертають людину до джерел – до початків, до спільноти – народу-нації» [9, с.59].

У ліриці Ірини Калинець образи-символи рослинного ряду, яким Іван Огієнко у своїй праці присвятив окремих розділ, мають переважно фольклорно-міфологічну генезу й структуровані ідеєю гармонії між елементами всесвіту. Поетка, як і митрополит, використовує відоме в літературі й усній народній творчості «уподібнення квітів і плодів духовним цінностям» [20, с.102]. Вона виходить за межі поетичного опису рослин, озвучує у слові їхнє символічне значення. В художньому просторі її лірики виразно прочитується традиція наділяти флористичні образи багатоплановою семантикою, пов'язаною з глибинними витоками культури українства й вибудованою на співвіднесенні фізичної природи з духовною. В подібному традиційному значенні Ірина Калинець використовує ключові флорообрази української міфології та фольклору: *калина* – символ краси і любові [12, с.72]; *барвінок* – символ молодості, єднання вічного життя людей із небесним царством предків [2, с.428]; *мак* – символ пишності [12, с.67]; *верба* – «Боже дерево, символ не тільки Світового дерева, а й надзвичайної життєвої сили» [2, с.132] тощо. Як потвердження, наведемо кілька з багатьох можливих художніх ілюстрацій: «*Рушники з калиною – тернями-стежиною. / Барвінковим квітом – із могил столітніх*» [10, с.112]; «*промінець неба України, / червону ягоду калини*» [10, с.108]; «*вихлюпуються з них / барвінку сині води / і мак цвіте неначе свічка*» [10, с.66]; «*заколисані тополі. Мамин двір і синій день*» [10, с.173]; «*Дуб святий слухає, притихши кроною*» [10, с.174] й под. Водночас поетка відводить вагому роль персоніфікації рослинного світу, переосмислюючи значеннєві коди усталених флористичних символів відповідно до власних світоглядно-естетичних пріоритетів, нерідко спроектованих у біографічні реалії («*І кожен крок, що відчайоно болить, / І кожна мить, що пахне, мов полин*» [10, с.51] та в сучасне її суспільно-історичне буття народу («*А серед поля мрії моїх свічки. / А серед поля вигорілі трави*» [10, с.50]. Крізь «холодну м'язичку днів оскомних» і «хуртовину самоти» (виразні алюзії на в'язничну дійсність) душа й думки поетки пробиваються у той часопростір, де на неї чекає Україна – «*єдина і свята вдова*» [10, с.102]. Лексичні маркери природного ландшафту в художній трансформації набувають тут символічного значення, сигналізуючи про сакральність землі, де цвітуть «*ласкаві соняхи й євшан / це пробивається крізь камінь*» [10, с.103]. В їх метафоричному окресленні закладено віталістичну позицію ліричної героїні, зокрема, її віру в повернення («*Я ще торкнусь твого цвіту – / євшанно-дикого зела, / як уст коханих...*» [10, с.103] і стремління до того, щоби усе «*зацвіло євшанним різноквіттям*» [10, с.183].

Звертають на себе увагу виразні типології народознавчого дискурсу митрополита Іларіона та художніх версій Ірини Калинець в оприявленні та потрактуванні символіки трав'янистих рослин, що акумулюють особливості національного світосприйняття, виступаючи засобом творення національного світу. У збірці «Дорога вигнання» вміщено цикл із симптоматичною назвою «Шепіт трави». Відомо, що фітонім «трава» у міфології різних на-

родів є символом добрих і водночас злих сил природи. В «Українській міфології» В. Войтовича зазначається, що за дохристиянськими віруваннями «після смерті людини її душа перетворюється у траву» [2, с.541]. У художній версії поетки зелена трава є альтернативою драматичному світу: *«і лежали ми поруч – / я і трава / піді мною була / чорна і гола земля»* [10, с.82].

Побудована на фольклорно-міфологічній основі, поезія Ірини Калинець підтверджує думку про цільність її глибоко народного світогляду. Міфопростір авторського тексту поетки поєднує світ земний та небесний, сповнений флористичних і астральних образів, закорінених у дохристиянську пору, коли людина й природа становили гармонійну єдність. Прадавні слов'янські вірування, що «виросли із спільної індоєвропейської духовної спадщини, пройшовши етап автентичного функціонування, частково вплилися у протонародний рівень християнства і, таким чином, дожили у цій синкретичній єдності до ХХ століття» [22, с.16]. Їх відгомони вчуваються й сьогодні, про що свідчать сучасна українська поезія (вірші Павла Вольвача, Івана Малковича, Ігоря Павлока та ін.). Активне звернення до планітаривної (флористичної) символіки пов'язане з вірою в «особливий духовний зв'язок із рослинами, що походить із дохристиянських часів» [25, с.201]. Як зазначає митрополит, «культ природи стояв в основі первісного релігійного світогляду, а релігія була одухотворенням усього довкілля» [5, с.13]. Дохристиянська етика, що базувалась на законах анімістичного світогляду, передбачала не просто побожне поклоніння природі, але й неситну віру в її рятівні духовні сили. *«Коли загубиш свою дорогу»,* – читаємо у зачинному вірші збірки «Крізь камінь», – *«серед терну і квітів / проклади собі стежку»* [10, с.90].

У творчості Ірини Калинець означений аспект концепції митрополита в багатьох ключових ракурсах типологізується з поезією Б.-І. Антонича, якого вона вважала своїм духовним натхненником. Невипадково й збірка «Шлюб з полином» відкривається присвятою цьому «дітаку із сонцем у кишені»: *«Нації моєї чудотворцю, / не з легенд народжений герою, / просвіти незгасно-щедрим сонцем, / слів своїх над болем і журбою»* [10, с.3]. Їхню поезію та основні положення праці Івана Огієнка поєднує ідея гармонійного універсуму, що визначила наскрізний лейтмотив творчості й характер суб'єкта лірики – «людини, яка шукає гармонії в світі» [26, с.204]. Постаць Б.-І. Антонича приваблювала Ірину Калинець своєю рідкісною здатністю тонко відчувати й вербалізувати «перехід від «видимого», «зовнішнього» у сферу духовного то на основі біблійної міфології, то за логікою фольклорної символіки, то шляхом одухотворення природи і небесних сфер» [8, с.210]. Означені параметри авторської гіпотези буття зближували її зі співцем «Зеленої Євангелії» та «Сходу сонця» «чи не найбільше тим, як поєднано у ній масштаб космічний, «титанічний» – і уважність до найменших проявів життя, як сусідять тут «звірята, люди, і комети»» [23, с.133]. У ліриці обох поетів, як і у праці митрополита, в єдиній сюжетній сув'язі презентовано синтез природного світу й астрального культу, що часто зустрічається в українських обрядових піснях, у яких знайшли свій відгомін відлуння космогонічних мотивів первісної епохи. Іван Огієнко «серед початкових вірувань рідного народу називає обоження небесних світил» [15, с.259]. З пори дохристиянських вірувань природа й небесні

світила символізують у народній свідомості опозицію верх/низ. Самі ж сакральні образи у фольклорно-міфологічній і літературній традиції гармонійно врегульовують взаємоузгодженість земної та небесної сфер.

Астральні міфи, як відомо, заґрунтовані в анімістичному світогляді наших предків, що зумовлював одуховлення світу й здатність олюднювати довкілля. Для давньої людини, як підкреслює митрополит, «головним двигуном і джерелом усього життя на землі» є сонце [5, с.21], а «зорі, місяць [...] це живе, має свою душу, чоловіковидне» [5, с.14]. Саме в цьому аспекті Ірина Калинець персоніфікує небесні світила, актуалізуючи різноманітні контексти семантики астральних символів (*сонце, місяць, зорі*), що оприявнюють ефект естетичного багатоголосся, ретранслюють «семіотичну пам'ять культури» (Ю. Лотман). У її ліриці цей образно-символічний ряд багатий, ходи думки – вельми оригінальні, незужиті, що оприявнюють, з одного боку, традиційні фольклорно-міфологічні версії персоніфікованого астрального культу (*«танцює сонце»; «гаснуть зорі»; «росинка-зірка»; «місяця обруч»*), а з другого – модерністські художні інсталяції, що демонструють синестезію відчуттів як один з іманентних індивідуальних засобів поетичного моделювання авторської картини світу (*«сонця ризи пурпурові»; «литаври місяця»; «зоряна музика», «клавіші зір»; «червоний язик місяця»; «оркестри зір»; «сонця маківка достигла»; «місяць си-вобородий»; «срібні краплі зір»; «місяць розливається гобосм»; «скрипка промінно-зоряних небес»*). Антропоморфізація астрального культу, як зазначає Іван Огієнко, залишила помітний слід в українській фразеології, що вказує на її витoki у стародавніх віруваннях нашого народу: «сонце сходить», «народився місяць», «дивляться зорі» й т. ін.» [5, с.30].

Ірина Калинець розширює метафоричний ряд із традиційною астральною символікою, що в її ліриці викликає полімножинні асоціації, в яких прочитуються коди різних горизонтів сприйняття й відтворення світу. Подібний ракурс текстуалізації астрального культу можна простежити на прикладі різноманітних контекстів із вельми частотним у художньому світі поетки образом зорі: фольклорно-міфологічного: *«Боженьку, спроможеньку на мос нещастя, / хоч росинку-зірку, макове зерно...»* [10, с.180]; біблійного: *«... засій небо новими зорями. / І це – не дай впасти / нашому хрестові...»* [10, с.74]; екзистенційного: *«Ця самотність – зоря, / що визирнула несміло / на безлюддя неба»* [10, с.73]; біографічного: *«а може зорі це небесні / лише колючий білий дріт»* [10, с.79]; філософського: *«дорога вічності під зорями століть»* [10, с.51]; патріотичного: *«... мені зоріє батьківщина... / зринає сонця частокіл»* [10, с.115]; любовного: *«Місяць / зірку кохання несе»* [10, с.16]. Нерідко зображувані дійства постають у ліричному наративі містикі в містичній злитості з космічними й водночас національними ритмами буття, маркованими усталеною національною образністю фольклорно-міфологічної генези (*«маки червінно завітли, маки зоряно заблисли»*) [10, с.170]. Поетка моделює художню дійсність як симбіоз язичницьких і християнських дискурсів, співвіднесення мікро- і макрокосмічних універсумів. Синтез астральних образів із синкретизмом різних форм світосприйняття й світовідтворення, що засвідчує описане Іваном Огієнком явище двоєвір'я українства, виявляється в її художніх версіях українських ритуалів, тради-

цій, звичайв: «Благословило Сонце / Лісовикову паску» [10, с.15]; «Коли у пущині ночі росте голуба Вифлеємська зоря [...] / засвічую на вулиці життя золоті свічки» [10, с.23]; «Великодні дзвони дзвонять [...] / І на білі обруси / Сонце сніп кладе весняний...» [10, с.153]. Космос міфопоетичного універсуму Ірини Калинець центрований стосовно денного світила (сонця) й пліцентричний щодо нічних (місяця й зірок). Ці образи традиційно відтворюють найдавніші світоглядні архетипи українців, пов'язані з культом небесних світил. Вони здебільшого сакралізовані, отже, виступають символами вищих смислів буття. Водночас, у художній трансформації астрального культу в авторський текст Ірини Калинець виявнюються картини покаліченого національного світу через руйнівні тенденції в Україні, що структурують апокаліптичні візії в поезії усіх дисидентів: «сонце збилося із звичних орбіт» [10, с.146]; «обриваються зорі з високого неба» [10, с.174]; «каплицю бездомних / звисає місяць» [10, с.98]; «плаче троянда сонця» [10, с.99]; «Затихли зорі. Світ затих» [10, с.136].

Виокремлюємо ще один аспект типології презентованих працею Івана Огієнка дохристиянських вірувань українців і художніх версій Ірини Калинець щодо культивування небесних світил, семантика яких особливо яскраво виявилась у солярній символіці. Ірина Калинець, як і митрополит, суголосна з прадавніми поглядами на денне небесне світило як рушій усього земного. Вона почуває себе невід'ємною частиною його енергії: «Сьогодні я з Сонцем повинчалася» [10, с.50]. Як і у віруваннях наших предків, у народознавчій концепції митрополита й у художньому наративі поетки сонце «святе й праведне» [5, с.29]. Її риторика суголосна з язичницьким поклонінням Сонцю: «Привітайся до Сонця, / що відкрило тобі / День Життя» [10, с.93]. Вона розкриває його вплив на землю, природу, людей крізь призму основних проблем світотворення. Важливими символами сонячної енергії в її ліриці виступають язичницькі боги, яким у монографії богослова відведено неабияку роль у формуванні духовної культури українського народу: «... поклоняюся знов древнім ідолам: / – Дажбоже, дай, Боже, / сонця калач весільний. / – Стрибоже, гни Боже, / дерева в танку свавільнім, / – Вийди, Купало, / вийди помалу – / зрійть багаття пристрастей» [10, с.19]. Пантеон язичницьких богів у творчості Ірини Калинець, синтезуючись із християнською традицією, постає тим світоглядним і культурним феноменом, що яскраво транслює значущі елементи колективної пам'яті українського народу, а з ними – віру у відродження національного духу: «Серед ступу, / де росте прабатьківський корінь, / долину, / закопане берло Перунової блискавиці» [10, с.31].

Подібно до Івана Огієнка, поетка активно вдається до стильової адаптації міфологеми вогню, згущена семантика якої позначена позитивною конотацією: «на вогник нашої хати злетілися зорі» [с.13]; «Весь повен світ, як на долоні, / вогнем ясним торкнувся скроні» [с.141]. У художній трансформації образу вогню вона синтезує язичницьке трактування цієї міфологеми як творчої світопороджуючої сили й, водночас, подає його християнські інтерпретаційні варіанти, засвідчені домінантним образом свічки («Догорять свічки трійцями-трійцями. / Кожен вогник – благаання. Кожен вогник – ім'я» [с.137]; «Злетів на свічку запах саду – / і біле вінце зацвіло» [с.154]), що з-посеред багатьох значенневих кодів символізують чистоту душі й висо-

ту духу («над свічками – небо очей» [с.75]; «Світить свіча хрещата / на хрещатій землі» [с.164]). Ця ознака характеризує мистецьке засвоєння поеткою й інших міфопоетичних канонів, виявлення та характеристика яких у її авторських версіях вимагає окремого спеціального дослідження.

Висновки. Підсумовуючи, варт акцентувати, що наукова концепція Івана Огієнка цілком може бути potrакована як свого роду код реценції, розуміння та інтерпретації художнього доробку Ірини Калинець. Це засвідчують сталі фольклорно-міфологічні структури, що реалізують ідею одухотворення фізичного буття та його перманентного оновлення, інтенсифікують україноцентричність суб'єкта лірики поетки. Яскраве уявлення про її ідейно-естетичні та етичні пріоритети, співмірні з поглядами митрополита, дають домінантні в площині ліричного наративу символічні образи полину й астрального культу. Зберігаючи у своїй основі первісне значення, в художній палітрі Ірини Калинець вони здобуваються на індивідуальні версії, засвідчують нове естетичне буття. Гадаємо, що ретельне прочитання її поезії крізь призму енергетики прадавнього українського світу як джерела духовності нашого народу привідкриває перед сучасними дослідниками її творчого спадку нові інтерпретаційні можливості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Будний В.В., Ільницький М.М. Порівняльне літературознавство: підручник. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
2. Войтович В.М. Українська міфологія. 2-е вид., стереотип. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
3. Горбенко Л. Полинний смак правди і боротьби. *Калинець І.О. Метелики над могилою: листи, спогади, неопубліковані твори у попередніх томах: збір. творів: у 8-ти т.* Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 361-364.
4. Державин В.М. Національна література як мистецтво: Мистецька мета і метода національної літератури. *Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 4 кн.* Київ: Рось, 1994. Кн. 3. С. 597-608.
5. Іларіон Митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. Київ: АТ «Обереги», 1994. 424 с.
6. Ільницький М.М. Бароковий код поезії Ігоря Калинця. *Дзвін.* 2001. №9. С. 130-139.
7. Ільницький М.М. Цілюща сила полинової гіркоти. *Українське літературознавство.* 2016. Вип. 81. С. 236-240.
8. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн.: підручник / за ред. В.Г. Дончика. Київ: Либідь, 1998. Кн. 1. 464 с.
9. Калинець І.О. Чужинецька легенда, що стала рідною. *Калинець І.О. Без зборолла: збір. творів: у 8-ти т.* Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 7. Кн. 1. С. 58-61.
10. Калинець І.О. Шлюб із полином: поезія. *Калинець І.О. Повне зібрання творів: у 8-ми т.* Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. 232 с.
11. Кодак М.П. Авторська свідомість і класична поетика: монографія. Київ: ПЦ «Фоліант», 2006. 336 с.
12. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. *Вибрані праці з фольклористики й літературознавства.* Київ: Либідь, 1994. 384 с.

13. Мишанич О.В. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Іларіон митрополит. *Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія*. Київ: АТ «Обереги», 1994. С. 1-2.
14. Налчаджян А.А. Етнопсихологія. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 381 с.
15. Онікієнко І.М. Відображення дохристиянських вірувань українського народу в науковій концепції І. Огієнка та їх поетична версія у віршах І. Калинця. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія філологічна*. 2017. Вип. IV. С. 257-265.
16. Осадчий М.Г. Передмова. *Калинець І.О. Шлюб із полином: поезія*. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 7-11.
17. Підпалій В.О. Золоті джмелі : вибрані твори / упоряд. та примітки Н.А. Підпалої. Київ: Твім інтер, 2011. 560 с.
18. Погребенник В.Ф. Фольклоризм української модерної поезії початку ХХ ст. (творчість М. Філяського, М. Жука, О. Кобця і М. Коваленка). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*: збірник наукових статей / відп. ред. В.Ф. Погребенник. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 10. С. 50-58.
19. Райбедюк Г.Б. Націософські ідеї Івана Огієнка в науково-художньому дискурсі Ірини Калинець. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія філологічна*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. V. С. 230-237.
20. Сазонова Л.І. Жанр «вертоградів» у східнослов'янському літературному бароко. *Українське літературне бароко: збірник наукових праць*. Київ: Наукова думка, 1987. С. 76-108.
21. Салига Т.Ю. Свічник загас ... І зяєсніє знову. *Калинець І.О. Шлюб із полином: поезія*. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 215-226.
22. Слов'янські вірування. *Писемні джерела до вивчення курсу «Релігієзнавство» для студентів гуманітарного факультету денної форми навчання* / уклад. В.О. Артюх. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. 130 с.
23. Соловей Е.С. Українська філософська лірика : навчальний посібник із спецкурсу. Київ: Юніверс, 1999. 368 с.
24. Сологуб Н.М. Євшан-зілля. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine45-2.pdf> (дата звернення: 05. 12. 2021).
25. Урись Т.Ю. Плантитативні й бестіарні образи-символи у творчості сучасних українських поетів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 17. С. 199-207.
26. Шкраб'юк П.В. Під омофором Богородиці. *Калинець І.О. Шлюб із полином: поезія*. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 203-214.

References:

1. Budnyi V.V., Ilnytskyi M.M. Porivnialne literaturoznavstvo [Comparative literature]: pidruchnyk. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. 430 s. [in Ukrainian].
2. Voitovych V.M. Ukrainska mifolohiia [Ukrainian Mythology]. 2-e vyd., stereotyp. Kyiv: Lybid, 2005. 664 s. [in Ukrainian].
3. Horbenko L. Polynovyı smak pravdy i borotby [Polynov taste of truth and struggle]. *Kalynets I.O. Metelyky nad mohyloi: lysty, spohady, neopublikovani tvory u poperednikh tomakh: zibr. tvoriv: u 8-ty t*. Lviv: SPOLOM, 2015. S. 361-364. [in Ukrainian].

4. Derzhavyn V.M. Natsionalna literatura yak mystetstvo: Mystetska meta i metoda natsionalnoi literatury [National Literature as Art: Artistic Goal and Method of National Literature]. *Ukrainske slovo: khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky XX st.*: u 4 kn. Kyiv: Ros, 1994. Kn. 3. S. 597-608. [in Ukrainian].
5. Ilarion Mytropolyt. Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]: istorychno-relihiina monohrafiia. Kyiv: AT «Oberehy», 1994. 424 s. [in Ukrainian].
6. Ilnytskyi M.M. Barokovy kod poezii Ihoria Kalyntsia [Baroque poetry code by Igor Kalynets]. *Dzvin*. 2001. №9. S. 130-139. [in Ukrainian].
7. Ilnytskyi M.M. Tsiliushcha syla polynovoi hirkoty [Healing power of wormwood bitterness]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. 2016. Vyp. 81. S. 236-240. [in Ukrainian].
8. Istoriia ukrainskoi literatury XX stolittia [History of Ukrainian literature of the twentieth century]: u 2 kn.: pidruchnyk / za red. V.H. Donchyka. Kyiv: Lybid, 1998. Kn. 1. 464 s. [in Ukrainian].
9. Kalynets I.O. Chuzhynetska lehenda, shcho stala ridnoiu [Alien legend that became native]. *Kalynets I.O. Bez zaborola*: zibr. tvoriv: u 8-ty t. Lviv: SPOLOM, 2012. T. 7. Kn. 1. S. 58-61. [in Ukrainian].
10. Kalynets I.O. Shliub iz polynom [Marriage with wormwood]: poeziia. *Kalynets I.O. Povne zibrannia tvoriv*: u 8-my t. Lviv: SPOLOM, 2012. T. 1. 232 s. [in Ukrainian].
11. Kodak M.P. Avtorska svydomyi i klasychna poetyka [Author's consciousness and classical poetics]: monohrafiia. Kyiv: PTs «Foliant», 2006. 336 s. [in Ukrainian].
12. Kostomarov M.I. Slov'ianska mifolohiia [Slavic mythology]. *Iybrani pratsi z folklorystyky y literaturoznavstva*. Kyiv: Lybid, 1994. 384 s. [in Ukrainian].
13. Myshanych O.V. Ivan Ohiienko (Mytropolyt Ilarion) [Ivan Ohienko (Metropolitan Hilarion)]. Ilarion mytropolyt. *Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu*: istorychno-relihiina monohrafiia. Kyiv: AT «Oberehy», 1994. S. 1-2. [in Ukrainian].
14. Nalchadzhian A.A. Yetnopsykholohiia [Ethnopsychology]. 2-e yzd. SPB: Pyter, 2004. 381 s. [in Russian].
15. Onikiienko I.M. Vidobrazhennia dokhrystyianskykh viruvan ukrainskoho narodu v naukovii kontseptsii I. Ohiienka ta yikh poetychna versiia u virshakh I. Kalyntsia [Reflection of pre-Christian beliefs of the Ukrainian people in the I. Ohiienko's scientific concept and their poetic version in I. Kalynets' verses]. *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk: seriia filolohichna*. 2017. Vyp. IV. S. 257-265. [in Ukrainian].
16. Osadchyi M.H. Peredmova [Foreword]. *Kalynets I.O. Shliub iz polynom: poeziia*. Lviv: SPOLOM, 2012. T. 1. S. 7-11. [in Ukrainian].
17. Pidpalyi V.O. Zoloti dzhmeli [Golden Bumblebees]: vybrani tvory / uporiad. ta prymitky N.A. Pidpaloi. Kyiv: Tvim inter, 2011. 560 s. [in Ukrainian].
18. Pohrebennyk V.F. Folklorizm ukrainskoi modernoi poezii pochatku XX st. (tvorchist M. Filianskoho, M. Zhuka, O. Kobtsia i M. Kovalenka) [Folklore of Ukrainian modern poetry of the early twentieth century. (works by M. Filyansky, M. Zhuk, O. Kobets and M. Kovalenko)]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya 8: Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo)*: zbirnyk naukovykh statei / vidp. red. V.F. Pohrebennyk. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2018. Vyp. 10. S. 50-58. [in Ukrainian].
19. Raibediuk H.B. Natsiosofski idei Ivana Ohiienka v naukovo-khudozhnomu dyskursi Iryny Kalynets [National Philosophical Ideas of Ivan Ohienko in

- Iryna Kalynets' Scientific and Artistic Discourse]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk: serii filolohichna*. Kam'ianets-Podilskyi: Kam'ianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2018. Vyp. V. S. 230-237. [in Ukrainian].
20. Sazonova L.I. Zhanr «vertogradiv» u skhidnoslov'ianskomu literaturnomu baroko [Genre of «vertograd» in East Slavic literary baroque]. *Ukrainske literaturne baroko: zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: Naukova dumka, 1987. S. 76-108. [in Ukrainian].
 21. Salyha T.Yu. Svichnyk zahas ... I zaiaisnie zнову [Candlestick extinguished... And it will clear again]. *Kalynets I.O. Shliub iz polynom: poeziia*. Lviv: SPOLOM, 2012. T. 1. S. 215-226. [in Ukrainian].
 22. Slov'ianski viruvannia [Slavic beliefs]. Pysemni dzhherela do vyvchennia kursu «Relihiieznavstvo» dlia studentiv humanitarnoho fakultetu dennoi formy navchannia / uklad. V.O. Artiukh. Sumy: Vyd-vo SumDU, 2009. 130 s. [in Ukrainian].
 23. Solovei E.S. Ukrainska filosofska liryka [Ukrainian philosophical lyrics]: navchalnyi posibnyk iz spetskursu. Kyiv: Yunivers, 1999. 368 s. [in Ukrainian].
 24. Solohub N.M. Yevshan-zillia [Evshan-potion] [in Ukrainian]. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine45-2.pdf> (data zvernennia: 05. 12. 2021).
 25. Urys T.Yu. Plantytatyvni y bestiarni obrazy-symvoly u tvorchosti suchasnykh ukrainskykh poetiv. [Plantation and bestiary images-symbols in the work of modern Ukrainian poets]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seria: Filolohichni nauky*. 2018. Vyp. 17. S. 199-207. [in Ukrainian].
 26. Shkrab'iuk P.V. Pid omoforom Bohorodytsi [Under the homophorus of the Virgin]. *Kalynets I.O. Shliub iz polynom: poeziia*. Lviv: SPOLOM, 2012. T. 1. S. 203-214. [in Ukrainian].

The proposed article explores the ways of timeless communication of the author's consciousness of Ukrainian theologian Ivan Ohienko and dissident writer Iryna Kalynets, clarifies the intersections of their reflections on the pre-Christian life of the Ukrainian people, characterizes the typology of transposition of pagan world and folklore-mythological narrative versions of the poetess. The similarity of views of both representatives of the analyzed discourse on the animistic worldview and mentality of Ukrainians is revealed, the integral meaning of their declared concepts of its pre-Christian ethics, mythology and culture, invariability of nature worship and personification of the material world as reciprocal (mutual) We emphasize the important aspects of the poet's lyrics in the aesthetics of the natural world in line with the core ideas and semantic concepts of the work «Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people» by Ivan Ohienko. In this context, we analyze in detail the traditional floristic images (evshan-potion, viburnum) permeated in the art world of Iryna Kalynets, singled out in this work by its author as markers of the national world. The second aspect of the interpretation of the poet's lyrics lies in the plane of analysis of astral symbolism (sun, moon, stars). In her author's text, as well as in the work of Ivan Ohienko, the images of the astral cult regulate the coherence of the earthly and celestial spheres, creatively realize the aesthetic function of the binary opposition earthly / celestial. The key images of the ancient Ukrainian world in Iryna Kalynets' work are focused in the semantic field of Ohienko's scientific concept. At the same time, they function in different associative contexts, attesting to their individual artistic versions.

Key words: dialogue, concept, mentality, animistic worldview, paganism, pre-Christian ethics, worship of nature, artistic imagery, culture, mythology.

Отримано: 05.11.2021 р.